

המסתרק ע"י עכו"ם בשבת, האם עובר איסור מדאורייתא

פסק השו"ע (סי' סע' כז) אסור לסרק במסרק בשבת שא"א שלא יעקרו שערות, ע"כ. ואף אם אינו מכוין לתלישת השער ג"כ אסור דהוי פסיק רישא דניחא ליה בהפרדת השערות כמבואר במ"ב (סי' פז) ושע"צ (אות עז), ועובר על איסור תורה. [עני' בביאור הלכה (סי' שמ ד"ה וחיוב וסי' רס ס"ק א) ובשע"צ (סי' שג אות עב) כתי' דע"כ"פ לכו"ע איסורא (דרבנן) איכא, וכ"ז אם המסרק או המברשת סמיכה או קשה, אבל במברשת ששערותיה רכות או במסרק שיש בין שיניו רווח גדול שרי אלא דטוב לייחד מברשת ומסרק מיוחדים לשבת, עיי"ש בסי' ש"ג].

והנה עובדא הוה בזקן שיש לו עכו"ם המשמשו ומתחיל לסרוק שערו בשבת, ושאל השואל האם איכא בכח"ג איסור או דלמא מסייע אין בו ממש.

שינוי במסכת שבת (ג). דשנים שעשו מלאכה אם זה יכול וזה אינו יכול, זה שיכול חיוב, אבל זה שאינו יכול מסייע הוא ומסייע אין בו ממש. וכן איתא בביצה (כב) דעכו"ם כוחל עיניו של ישראל בשבת (לצורך רפואה), אע"פ דהישראל מסייע בהדיה דהרי קא עמיץ ופתח עיניה, דמסייע אין בו ממש.

אולם במסכת מכות (כ: ב) מבואר דמסייע יש בו ממש, שהרי אמרו דהמקיף את חבריו גם הניקף לוקה כי מסייע הוא, ופירש רש"י (שם) דהרי מזמין השערות למקיף. וכן פסקו הטו"ש"ע (סי' סע' ד).

ובאמת בשיטה מקובצת (ביצה שם ד"ה מסייע) יצא לחלק בין הסוגיות, דהיכא שהוא יכול בלא סיוע חברו אמרינן אין בו ממש, והתם במכות א"א בלא סיוע חברו ונראה מתוכו לסייע, ע"כ.

והריטב"א (מכות שם ד"ה במסייע) מחלק בין סיוע קטן כהא דמסי' ביצה להא דניקף דסיוע גדול הוא כשזמין לו עצמו בשערו. ועוד תירץ שם בשם הר"מ ז"ל דלעולם מסייע אין בו ממש, ורק לענין ניקף דאף בלא סיוע יש בו לאו ולא בעינן סיוע אלא כדי שיהא בו מעשה ללקות עליו, מסייע יש בו ממש דמעשה כל דהוא סגי להא. ולפלי תירוץ הראשון יוצא שהדבר תלוי אם הסיוע הוא גדול דלא כהשטמ"ק הנ"ל שנקט דזה תלוי בהאם אפשר בלא סיוע. אולם ברב פעלים (יו"ד ח"א סי' ב ד"ה ואם תאמר) מבואר שהריטב"א והשטמ"ק חדא תירוצא הוא, וע"י לקמן בשם ערוך לנר].

והנה דעת הט"ז (יו"ד סי' קצח ס"ק כא) דילפינן ממקיף וניקף לכל התורה (וכ"כ בפמ"ג (או"ח סי' שכח מ"ז ס"ק א) בדעת הט"ז) דמסייע יש בו ממש. וכגון המטה ידיו שהעכו"ם יקצוץ לו הצפרנים בשבת דעובר בכח"ג על איסור תורה. ועיי"ש (או"ח סי' שכח ס"ק א) שמחלק כהריטב"א הנ"ל בתירוץ הראשון, דסיוע בעלמא אין בו ממש משא"כ בההיא דניקף שקודם שמתחיל המקיף להקיף מזמין הניקף את שערו הוה כמו מתחיל במלאכה ויש בו ממש. וכ"כ בערוך לנר (מכות כ: ד"ה במ"ב) בדעת הט"ז.

ויעיין בבית עקב (מצוימיר ס"י טז) שכת' דהט"ז היכן דא"א לעשות המלאכה של ע"י סיוע או אמרינן דמסייע יש בו ממש. אבל לכא' דבריו צ"ע שהרי מהט"ז לא משמע הכי. ועיין בחכס צבי (סי' פב) דמבואר דדוקא כשהמסייע יכול יש בו ממש. אבל החות יאיר (סי' ריב ס"ד"ה והכי) כתי' דמסייע ענינו עזר מעט, ואין זה תלוי בהאם אינו יכול ללא הסיוע של הניקף. ועיין עוד בתבא"ש (סי' ב ס"ק נב).

אולם הנקודות הכסף (שם) כתב שהט"ז טעה, דמקיף וניקף חידוש הוא, אבל בשאר אזהרות לא שייך לומר דחיוב משום מסייע, דמסייע אין בו ממש ומותר אפי' לכתחלה והוא מוסכם מכל הפוסקים, ע"כ.

אלא דאכתי יש לדון בזה, שהרי רש"י הנ"ל פירש דהניקף הוי בכלל מסייע משום שזמין השערות למקיף קודם ההקפה, וכן מבואר בט"ז (או"ח סי' שכח ס"ק א), ולכאורה בנידון דידן לא "הזמין השערות להסתרק", אלא העכו"ם בא מאליו ואי"כ י"ל דאין כאן סיוע כלל.

אמנם עיין ברע"א (סי' צו ד"ה האמת מלישנא) שכתב שאה"נ דמרש"י הנ"ל פירש שהסיוע של הניקף הוא שזמין שערו קודם ההקפה, אך לא אבין דמנ"ל זה ומה"ת יהיה מעשה שקודם העברת נקרא לאו שיש בו מעשה, והכי משמע מהט"ז (יו"ד שם) דדוקא א"כ בשעת חיתוך הצפורן ג"כ מטה ומקרב האצבע. [ולכאורה ק"ל על דבריו שהרי כבר כתב הט"ז (או"ח סי' שכח ס"ק א) להדיא דמסייע בשעה שהוא עושה המלאכה כיון שא"צ לו רק לסיוע בעלמא אין בו ממש משא"כ בההיא דניקף שקודם שמתחיל המקיף להקיף מזמין הניקף את שערו הוה כמו מתחיל במלאכה ויש בו ממש. וצ"ע. ומדקדוק לשון הט"ז שכתב שהוי כמו מתחיל במלאכה נ"ר שבה קושית הרע"א והיינו שבה שזמין יש כאן התחלה של המלאכה].

ולאור דבריו אדרבה דוקא אם בשעת הסירוק מסייע איכא איסור, אבל בלא"ה ליכא איסור אפילו לדעת הט"ז. אבל החזו"א (ח"ו"מ לקיטוס על מכות כ: ב) כתי' לישב קושית הרע"א דהחוקת הראש במצב משונה מתכונתו הרגיל כמו מרים ראשו יותר מרגילות האדם או כופף ראשו יותר מהנוח לו לאדם מקרי מעשה, ולא דמי להא דאמרו ביצה (שם), דהתם אין אזהרה על נכחל והנידון אי חשיב מכלל לעצמו ולזה מסייע אין בו ממש, ע"כ.

והנה החזו"א אזיל בדעת הנקה"כ (והריטב"א) הנ"ל דמסייע אין בו ממש וע"כ דוקא לענין ניקף דאף הוא מזהר על האיסור בהחזקת ראשו מסייע הוא וחיוב. אולם לדעת הט"ז הנ"ל דאמרין מסייע יש בו ממש אף בשאר איסורים, י"ל דאף החזקת הגוף במצב משונה בכלל מסייע. [אלא דבאמת משאר האיסורים לא משמע כדברי החזו"א, עיין עליהם, ועיין עוד לעיל משי"כ בשם הט"ז].

ולפ"ז בני"ד אע"פ שלא מסר שערו מ"מ אם מחזיק את ראשו במצב משונה מסייע הוא ולדעת הט"ז אסור, משא"כ לדעת הנקה"כ. וע"י עוד ברב פעלים (יו"ד ח"א סי' ב ד"ה והשתא ה"ה).

והנה דעת החכס צבי (סי' פב) דמסייע מדרבנן מיהא אסור. והח"י (סי' ריב ד"ה איבא גס) כתי' שמסייע אע"פ שאין בו ממש מ"מ אסור לכתחילה. ובהגהות החת"ס (רס"י שכח) כתב דצ"ע לדינא.

אולם המ"א (רס"י שם) פסק כהנקה"כ. וכן דעת הסד"ט (סי' קצח ס"ק ט) והנוב"י (או"ח סי' יג ד"ה אבל הפרש). וע"י בתה"ל"ד (סי' שכח א) שהוכיח מתוס' כדעת הנקה"כ. וע"י עוד בחזו"א (ח"ו"מ לקיטוס על מכות כ: ב). וכמה"א פסק נמי המ"ב (סי' ש) שס"ג ק"ג וסי' שכח ס"ק א וסי' ק"ס (ואע"פ שהביאור הלכה (סי' תקלג ס"ה ע"ד) הביא דברי הבית יעקב הנ"ל, ע"כ היינו לענין הדין אבל לא מטעמיה, וכן פסק הכה"ח (סי' שכח אות יט וזאת קט) דלא כהרב פעלים (יו"ד ח"ב סי' לה ד"ה ועוד יש לו, ויו"ד ח"א סי' ב ד"ה תשובה) שנקט כדעת הט"ז. וע"י ברדב"ז (ח"א ס"י רמג).

[וכמו כן בני"ד יש מקום להקל על"י "אמירה לעכו"ם" דיעיין במ"ב (סי' רג ס"ק צט) דהותר אמירה לעכו"ם במקום פס"ר].

כאינה מצוה ועושה שהיא מכוונת לטובה וכו', ועוד נראה דע"י משאר מצות שפטרות מהן דרבנן תקנו פירש וידבר ה' אל משה נגד התמיד כדאמר מר כל העוסק בתורה עולה וכו', ואטו נשים מי לא מחייבי בתמיד וקורבנות כמו הנשים, הא חייבת בתפילות ובגד תמיד תקנו, וא"כ מחייבי נמי לסדר ענין קורבנות, קראי, ושמה נמי מחייבי דאיהו מקומן, ותפילות אין שייך דאין מבינות ומ"מ הוי כאלו הקריבו קרבן משום עקימת שפתיהם וליגרוס איניש אע"פ דלא ידע מאי קאמר. עכ"ל.

אולם מאידך בתר הכי כתב - דפשיטא דאישי חייב לברך אע"פ שאין מבין קריאתו וגירסתו. ויש שרצו לדייק מדבריו אלו דס"ל דלא כמ"ש המג"א וש"ע הרב. ואינו מוכרח ואכמ"ל.

ועוד יש לדחות דהנה זה דאי דאף המג"א מודה דאדם הקורא ע"מ ללמוד ולהבין ואינו מבין מה שקרא מ"מ קיים מצות ת"ת, ודודאי שאדם הקורא משנה ותלמוד בפעם הראשונה ואינו מבינים קיים מצות ת"ת כיון שקרא ע"מ להבין, וא"כ יש לומר דכוונת המג"א דלעולם ליגרוס איניש אע"פ דלא ידע מאי קאמר כיון דע"י שיתורר וישנה יבין דבריו.

וכן משמע מדברי המאירי [שם] שכתב - ולעולם אל יתיאש אדם מן הגירסא אפי' היה שכתן ואפי' לא למד כלל כבר אמרו (מגילה ו: ג) יענית ולא מצאתי אל תאמין. אולם המג"א איירי באדם הקורא משום תפלת חז"ל ולא בקורא ע"מ ללמוד ולהבין ובה"ג כתב שכל הקורא ואינו מבין לא קיים מצות ת"ת.

ובזה יש לבאר נמי דברי הוהר"ה הנזכר, דכיון שתשוקתו לעוסק בתורה אלא אינו מוצא מי שילמדוהו וע"כ יושב ועוסק בתורה ולע"י בה ומגמגם בה ע"מ להבינה, שפיר קיים מצות ת"ת והקב"ה חדי בדבריו ועביר מניהו אלנו רב"כ.

[כתב ע"י הרב ש.פ. שליט"א]

פניני מוסר ההשתדלות בפרנסה ושיעורה (המשך)

העמידה בנסיון שא"א לתרום מעושה נגד רצונו ה' - נסיון עין הרעה שהיא ברהו"ל לנסיון של "בזיעת אפר האכל לחם" שגנורו על אדם הראשון אחר החטא, שהווי נתבאר בנסיון עין הרעה היה בשלימות האמונה, ההתחוק שהכל ממנו ית' ולכן אפשר ל' התרום רק בעקב רצונו ית', ומאידך כאשר מוריס את פי ה' כאליה מן העת, אי אפשר להפיק מכן שום תועלת ובסופו של דבר רק מפסידים.

אדם הראשון נכשל בזה, אך לא היה זה קנס לשם קנס כמקנה בעלמא, אלא לשם תיקון, כי אמנם לאחרי החטא נפל לעולם החומרי ויובל נסיונות קשים יותר, אבל מאותו הסוג של נסיון עין הרעה". (שפת חיים מידות ועבודת ה' ח"א עמ' תקל)

תקושי בנסיון זה של עמל בפרנסה והתרגשה שאין התצלחה מפתח - וגם עתה נסיונו של האדם הוא בשלימות האמונה - חובתו לעמל לפרנסתו בכל דרכי ההשתדלות הגשמיים, ולדעת ולהרגיש בפנימיות הלב שכל ההצלחה אינה תוצאה מהסיבות, רק מהש"ת ואפי' וזלתי.

זהו נסיון ועבודת קשה מאד - להבהיר לעצמו שרוק הקב"ה מספק את כל צרכיו, ובד בבד לעמל במחשבה ובמעשים להשיג אותם, כאשר כל העיסוק הזה משפיע על התרגשה שהאדם עצמו הוא העושה והמגביל.

וכפי שהגדיר את הסבא מלך (חכמה ומוסר ח"א עמ' קב) "בזיעת אפר האכל לחם, שבור את החבית ושמור יינה, עוסק בצרכי חייך בדרך הטבע, עולם כמנהגו נוהג, וע"כ צריך שדועי כל לא 'כוחי ונוצם יידי עשה לי את החיל הזה', רק 'מוצא פי ה', והו דבר קשה מאד לעוסק בטבע ודעתו תהיה משוטטת בהריונות היסוף הטבע".

והנה זה ממש שני הפכים בנושא א': הוא עוסק בעמל ומחשבתו ומיוגע לחשוב מחשבות, פעם כך ופעם כן, ולשקול בפלס משקל המסחר. ומאידך גיסא להאמין כי זה הכל נס מלוש בטבע - קשה מאד מאד להתבונן בו" (שם עמ' קא).

שיעור ההשתדלות - כפי ההכרה שהכל מהקב"ה - "מהו השיעור שבו יוצאים ידי חובת ההשתדלות? ביאר מו"ר הגרא"א אסר"ל ז"ל (ע' מכתב מאלה"ו א' עמ' 188-9) שהדבר תלוי במדרגת האדם במטחון.

כאשר נמצאים בתחילת כולם העליה ונאבקים להשיג בלב את הרויחה שהכל מהש"ת, והשגת המוקדם אינה תוצאה מההשתדלות, בלבד כזה חיוב האדם לנקוט באמצעים רגילים של ההשתדלות, ובאותה עתה שמשתדל יתחוק בהכרה שבאמת הקב"ה הוא הנותן, וזוהי עבודת הבטחון שלו.

ככל שעולה במדרגה ומרגיש יותר בפנימיות הלב את התלות המוחלטת בהש"ת, המנגיח את האדם בכל צעד ושעל, ונותן לו בדיקת את הטוב לו כרצונו ית', כך אפשר וראוי לבטח לעמל בהשתדלות". (שפת חיים עט)

הסכנה למעט בהשתדלות לפי שאינו בדרגה גבוהה של בטחון - "שמה יאמר אדם, אמנם ההכרה שהכל תלוי רק ברצונו ית' אינה מפורסמת בלב, אבל חייב בשכלי אני ודע שהקב"ה הוא הנותן היחיד, ועל כן מועט בהשתדלות, יש בעליית מדרגה זו סכנה רוחנית.

ולדוגמא: מי שהיה רגיל לעבוד ארבע שעות ביום בפרנסתו, והחליט להמעיט בשעות העבודה ולעבוד רק שעתיים ביום, וכפי שמעט בזמן המוקדם לעבודה באותה מידה יורה הכנסתו, ונתגב לבו המושגה שגבול שהשתדל פחות לכן נפתחת הכנסתו, והוא מחחרט על שמיטת בהשתדלות, נמצא שעיניו אינו במדרגת בטחון שיכול להישות לעצמו להשתדל פחות.

אמנם מי שהאמונה והבטחון מורששים בלבו שהקב"ה הוא הנותן הכל, ומידת ההשתדלות אינה משנה דבר, אינו יכול למעט בהשתדלות, כי אדם זה גם כאשר פירסו מצמצמת את כולו תולה זאת בכך שהשתדל פחות, אלא מאמין בלב שלם שכל אורו רצונו ית'". (שם, עמ' תקלא)

סכנה נוספת - שיהיה בבחינת 'תורה על הראשונות' - 'יתירה מזה, בכלל שמתחילת הוא בנדר תורה על הראשונות, ואיבד את כל שברו על שהתאמץ לבטוח יותר, לכן כל עוד הוא נמצא במצב שמועט על שלא השתדל, עליו לעמל על צרכיו בצורה המקובלת בסביבתו אצל השורם לו במדרגה". (שפת חיים עט)